

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ ФІЛОЛОГІЇ
КАФЕДРА УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

ЗАТВЕРДЖУЮ

Декан філологічного факультету

І. С. Бондаренко
(підпис)
(ініціали та прізвище)

5 вересня 2023 р.

ТЕОРІЯ МОВОЗНАВСТВА

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

підготовки магістрів
очної (денної) та заочної (дистанційної) форм здобуття освіти
спеціальності 035 «Філологія»
спеціалізації 035.01 «Українська мова та література»
освітньо-професійної програми «Філологія (Українська мова та література)»

Укладач: Христіанінова Раїса Олександрівна, доктор філологічних наук, професор

Обговорено та ухвалено
на засіданні кафедри української мови
Протокол № 1 від 31 серпня 2023 р.

Ухвалено науково-методичною радою
факультету філології
Протокол № 1 від 5 вересня 2023 р.

Завідувач кафедри української мови

Голова науково-методичної ради
факультету філології

Р. О. Христіанінова

І. Л. Мацегора

Погоджено
Гарант освітньо-професійної програми

В. М. Ніколаєнко

2023 рік

1. Опис навчальної дисципліни

1	2	3	
Галузь знань, спеціальність, освітня програма рівень вищої освіти	Нормативні показники для планування і розподілу дисципліни на змістові модулі	Характеристика навчальної дисципліни	
		очна (денна) форма здобуття освіти	заочна (дистанційна) форма здобуття освіти
Галузь знань 03 «Гуманітарні науки»	Кількість кредитів – 3	Обов'язкова	
		Цикл дисциплін професійної підготовки	
Спеціальність 035 «Філологія»	Загальна кількість годин – 90	Семестр:	
		2-й	2-й
Освітньо-професійна програма «Українська мова та література»	*Змістових модулів – 4	Лекції	
		12 год.	4
		Практичні	
Рівень вищої освіти: бакалаврський	Кількість поточних контрольних заходів – 8	12 год.	4
		Самостійна робота	
		66 год.	82
		Вид підсумкового семестрового контролю: екзамен	

2. Мета та завдання навчальної дисципліни

Метою вивчення навчальної дисципліни «Теорія мовознавства» є ознайомлення магістрантів з основними науковими парадигмами сучасного мовознавства, систематизація знань про знакову природу мови, структуру системи мови.

Основні завдання вивчення дисципліни «Теорія мовознавства»:

- ознайомлення студентів із предметом, завданнями та галузями сучасної мовознавчої науки;
- з'ясування методів дослідження мови в різних наукових парадигмах;
- усвідомлення магістрантами знакової природи мови та основних положень семіотики;
- вивчення мовної структури у системних виявах її одиниць на різних рівнях з урахуванням діахронічних змін.

Унаслідок вивчення навчальної дисципліни студент повинен набути таких результатів навчання (знання, уміння тощо) та компетентностей:

Заплановані робочою програмою результати навчання та компетентності	Методи і контрольні заходи
1	2
<p>ПРН 2 Ефективно працювати з інформацією: добирати необхідну інформацію з різних джерел, зокрема з фахової літератури та електронних баз, критично аналізувати й інтерпретувати її, впорядковувати, класифікувати й систематизувати.</p> <p>ПРН 7 Розуміти основні проблеми філології та підходи до їх розв'язання із застосуванням доцільних методів та інноваційних підходів.</p> <p>ПРН 8 Знати й розуміти систему мови і вміти застосовувати ці знання у професійній діяльності.</p> <p>ПРН 9 Характеризувати діалектні та соціальні різновиди української мови, описувати соціолінгвальну ситуацію.</p> <p>ПРН 16 Знати й розуміти основні поняття, теорії та концепції обраної філологічної спеціалізації, уміти застосовувати їх у професійній діяльності.</p>	<p>Методи: Пояснювально-ілюстративний (навчальна лекція, бесіда, презентації) Метод проблемного викладення матеріалу (проблемна лекція, навчальна дискусія) Частково-пошуковий (робота з книгою, робота з фактичним матеріалом) Дослідницький (робота з фактичним матеріалом) Інтерактивні методи (case-метод, мозковий штурм) Практичні методи (вправи)</p> <p>Контрольні заходи: Підсумкові контрольні заходи: екзамен. Поточні контрольні заходи: контрольні роботи, виконання завдань в СЕЗН Moodle, індивідуальні практичні завдання, робота на практичних заняттях.</p>

Міждисциплінарні зв'язки: філософія (загальнонаукові методи пізнання), психологія (зв'язок мови і мислення), соціологія (вплив суспільства на розвиток мови, мовлення окремих суспільних груп людей), фізіологія людини (будова мовленнєвого апарату людини), фізика (акустичні характеристики звуків людського мовлення), математика (аналіз частотності використання тих чи тих одиниць мови), географія (діалектне мовлення, карти діалектного мовлення), вступ до мовознавства.

3. Програма навчальної дисципліни

Змістовий модуль 1

Знакова природа мови та її сутність

Тема 1. Мова і пізнання. Поняття про знак і знакову систему мови. Основні ознаки знака. Природні і штучні знаки. Типологія знаків. Структура знака. Специфіка мовного знака. Своєрідність мови як знакової системи. Знаковість і одиниці мови. Мова і несловесні форми спілкування (паралінгвістика і паракінесика).

Змістовий модуль 2

Методи лінгвістичних досліджень

Тема 2. Поняття про методи наукових досліджень. Загальнонаукові методи дослідження (спостереження, зіставлення, аналіз, синтез, індукція, дедукція). Описовий метод.

Тема 3. Методи лінгвістичних досліджень. Поняття про синхронію і діахронію. Традиційні методи лінгвістичних досліджень: порівняльно-історичний метод, структурний метод, зіставний метод. Новітні методи лінгвістичних досліджень: методи семантичного аналізу, методи комунікативно-функційного аналізу, методи когнітивного аналізу. Соціолінгвістичні і психолінгвістичні методи дослідження.

Змістовий модуль 3

Система і структура мови

Тема 4. Загальне поняття про систему і структуру. Типи систем. Поняття про зміст і структуру систем. Природна мова як система. Типи взаємозв'язків елементів системи мови.

Змістовий модуль 4

Структура мовної системи

Тема 5. Фонологічний і лексико-семантичний рівні мови. Звуки як фізичні, фізіологічні та лінгвістичні явища. Основні одиниці фонологічного рівня мови. Слово та його значення. Слово як одиниця мови. Слово і лексема. Поняття «слово». Значення слова. Функції слова. Чотири типи номінативної функції слова: повнозначні, вказівні (займенникові), службові, вигуківі.

Тема 6. Морфологічний і синтаксичний рівні мови. Основна одиниця морфологічного рівня мови. Синтаксичний рівень мови. Основна одиниця синтаксичного рівня мови. Синтагматичний синтаксис. Синтаксис речення. Морфологічні та синтаксичні категорії.

4. Структура навчальної дисципліни

Змістовий модуль	Усього годин	Аудиторні (контактні) години						Самостійна робота, год		Система накопичення балів		
		Усього годин		Лекційні заняття, год		Практичні заняття, год				Теор. зав-ня, к-ть балів	Практ. зав-ня, к-ть балів	Усього балів
		о/д. ф.	з /дист. ф.	о/д. ф.	з/дист. ф.	о/д. ф.	з/дист. ф.	8	9			
1	2	3		4	5	6	7	8	9	10	11	12
		о/д. ф.	з /дист. ф.									
1	15	4	2	2	1	2	1	11	13	5	5	10
2	15	8	2	4	1	4	1	7	13	5	15	20
3	15	4	2	2	1	2	1	11	13	5	5	10
4	15	8	2	4	1	4	1	7	13	5	15	20
Усього за змістові модулі	60	24	8	12	4	12	4	36	52	20	40	60
Підсумковий семестровий контроль екзамен	30							30	30			40
Загалом		90						100				

5. Теми лекційних занять

№ теми з/прогр	Назва теми	Кількість Годин
1	Мова і пізнання. Поняття про знак і знакову систему мови. Своєрідність мови як знакової системи.	2
2	Поняття про методи наукових досліджень. Загальнонаукові методи дослідження. Описовий метод.	2
3	Методи лінгвістичних досліджень. Поняття про синхронію і діахронію. Традиційні і нові методи лінгвістичних досліджень.	2
4	Природна мова як система. Типи взаємозв'язків елементів системи мови.	2
5	Фонологічний і лексико-семантичний рівні мови. Основні одиниці фонологічного і лексико-семантичного рівнів мови.	2
6	Морфологічний і синтаксичний рівні мови. Основні одиниці морфологічного і синтаксичного рівнів мови.	2
Разом		12

6. Теми практичних занять

№ теми з/прогр	Назва теми	Кількість Годин
1	Специфіка мовного знака. Своєрідність мови як знакової системи.	2
2	Описовий метод у лінгвістиці. Етапи проведення описового методу. Методики зовнішньої і внутрішньої інтерпретації.	2
3	Структурний метод дослідження мовних одиниць. Методики дистрибутивного, компонентного та трансформаційного аналізу, аналізу за безпосередніми складниками.	2
4	Природна мова як система. Типи взаємозв'язків елементів системи мови.	2
5	Фонологічний і лексико-семантичний рівні мови. Основні одиниці фонологічного і лексико-семантичного рівнів мови.	2
6	Морфологічний і синтаксичний рівні мови. Основні одиниці морфологічного і синтаксичного рівнів мови.	2
Разом		12

7. Види і зміст поточних контрольних заходів *

№ змістового модуля	Вид поточного контрольного заходу	Зміст поточного контрольного заходу	Критерії оцінювання	Усього балів
1	2	3	4	5
1	Теоретичне завдання – дискусія на практичному занятті	Питання для обговорення: 1) Мова і пізнання. Як пов'язані слова з тими поняттями, що вони позначають? Навести аргументи. 2) Поясніть суть семіотичного трикутника. 3) Поясніть різницю між мовними та іншими знаками.	5 – думки викладені ґрунтовно, логічно послідовно, ґрамотно; 4 – думки викладені повно, логічно послідовно, допущені окремі незначні неточності; 3 – думки викладені не зовсім послідовно, допущено чимало неточностей; 2 – думки викладені непослідовно, допущено ґрубі помилки; 1 – матеріал викладений дуже поверхово, із порушенням логічних зв'язків, допущено чимало ґрубих помилок; 0 – завдання не виконане зовсім	5
	Практичне завдання – виконання індивідуальних практичних завдань	Доведіть, що поняття і слово на його позначення не тотожні одиниці. Для підтвердження своїх думок наведіть конкретні приклади.	5 – думки викладені ґрунтовно, логічно послідовно, ґрамотно; приклади влучно підтверджують міркування; 4 – думки викладені повно, логічно послідовно, допущені окремі незначні неточності; приклади підтверджують міркування; 3 – думки викладені не зовсім послідовно, допущено чимало неточностей; приклади не завжди підтверджують	5

			<p>міркування; 2 – думки викладені непослідовно, допущено грубі помилки; приклади не підтверджують міркування; 1 – матеріал викладений дуже поверхово, із порушенням логічних зв'язків, допущено чимало грубих помилок; прикладів немає; 0 – завдання не виконане зовсім</p>	
Усього за ЗМ 1 контр. заходів	2			10
2	Теоретичне завдання – підготовка невеликих доповідей на практичне заняття	<p>Теми доповідей: 1) Загальнонаукові методи в лінгвістичних дослідженнях; 2) Описовий метод як основний в наукових працях; 3) Порівняльно-історичний метод, його методики; 4) Зіставний метод.</p>	<p>5 – думки викладені ґрунтовно, логічно послідовно, грамотно; 4 – думки викладені повно, логічно послідовно, допущені окремі незначні неточності; 3 – думки викладені не зовсім послідовно, допущено чимало неточностей; 2 – думки викладені непослідовно, допущено грубі помилки; 1 – матеріал викладений дуже поверхово, із порушенням логічних зв'язків, допущено чимало грубих помилок; 0 – завдання не виконане зовсім</p>	5
	Практичне завдання – виконання індивідуальних практичних завдань	Виконати невеличке дослідницьке завдання на використання методики (однієї на вибір):	<p>15 – завдання виконане абсолютно правильно, без жодної помилки; 14-13 – завдання правильно виконане</p>	15

		<p>1) дистрибутивного аналізу;</p> <p>2) аналізу за безпосередніми складниками;</p> <p>3) компонентного аналізу;</p> <p>4) трансформаційного аналізу.</p>	<p>на 99-90%;</p> <p>12-11 – завдання правильно виконане на 89-75%;</p> <p>10-9 – завдання правильно виконане на 74-60%;</p> <p>8-7 – завдання правильно виконане на 59%-45%;</p> <p>6-5 – завдання правильно виконане на 44-35%;</p> <p>4-3 – завдання правильно виконане на 34%-20%;</p> <p>2-1 – завдання правильно виконане на 19%-10%;</p> <p>1 – завдання правильно виконане менше, ніж на 10%;</p> <p>0 – завдання не виконане зовсім</p>	
Усього за ЗМ 2 контр. заходів	2			20
3	Теоретичне завдання – обговорення теоретичних положень на практичному занятті	<p>Питання для обговорення:</p> <p>1) Система та структура. Відмінності між поняттями;</p> <p>2) Типи систем.</p> <p>3) Природна мова як система.</p>	<p>5 – думки викладені ґрунтовно, логічно послідовно, грамотно;</p> <p>4 – думки викладені повно, логічно послідовно, допущені окремі незначні неточності;</p> <p>3 – думки викладені не зовсім послідовно, допущено чимало неточностей;</p> <p>2 – думки викладені непослідовно, допущено грубі помилки;</p> <p>1 – матеріал викладений дуже поверхово, із порушенням логічних зв'язків, допущено чимало грубих помилок;</p> <p>0 – завдання не</p>	5

			виконане зовсім	
	Практичне завдання – виконання індивідуальних практичних завдань	Напишіть невелике есе на одну із тем (свої міркування обов'язково підкріпіть прикладами): 1) Природна мова є гетерогенною системою; 2) Природна мова є матеріально-ідеальною системою.	5 – думки викладені ґрунтовно, логічно послідовно, ґрамотно; приклади влучно підтверджують міркування; 4 – думки викладені повно, логічно послідовно, допущені окремі незначні неточності; приклади підтверджують міркування; 3 – думки викладені не зовсім послідовно, допущено чимало неточностей; приклади не завжди підтверджують міркування; 2 – думки викладені непослідовно, допущено ґрубі помилки; приклади не підтверджують міркування; 1 – матеріал викладений дуже поверхово, із порушенням логічних зв'язків, допущено чимало ґрубих помилок; прикладів немає; 0 – завдання не виконане зовсім	5
Усього за ЗМ 3 контр. заходів	2			10
4	Теоретичне завдання – обговорення теоретичних положень на практичних заняттях	Питання для обговорення: 1) Основні одиниці фонологічного рівня мови; 2) Основні одиниці лексико-семантичного рівня мови; 3) Морфологічний рівень мови та його	5 – думки викладені ґрунтовно, логічно послідовно, ґрамотно; 4 – думки викладені повно, логічно послідовно, допущені окремі незначні неточності; 3 – думки викладені не зовсім послідовно,	5

		одиниці; 4) Синтаксичний рівень мови.	допущено чимало неточностей; 2 – думки викладені непослідовно, допущено грубі помилки; 1 – матеріал викладений дуже поверхово, із порушенням логічних зв'язків, допущено чимало грубих помилок; 0 – завдання не виконане зовсім	
	Практичне завдання – виконання індивідуальних практичних завдань	Дібрати приклади на кожен спосіб вираження граматичного значення	15 – завдання виконане абсолютно правильно, без жодної помилки; 14-13 – завдання правильно виконане на 99-90%; 12-11 – завдання правильно виконане на 89-75%; 10-9 – завдання правильно виконане на 74-60%; 8-7 – завдання правильно виконане на 59%-45%; 6-5 – завдання правильно виконане на 44-35%; 4-3 – завдання правильно виконане на 34%-20%; 2-1 – завдання правильно виконане на 19%-10%; 1 – завдання правильно виконане менше, ніж на 10%; 0 – завдання не виконане зовсім	15
Усього за ЗМ 4 контр. заходів	2			20
Усього за змістові	8			60

модулі контр. заходів				
--------------------------------------	--	--	--	--

8. Підсумковий семестровий контроль**

Форма	Види підсумкових контрольних заходів	Зміст підсумкового контрольного заходу	Критерії оцінювання	Усього балів
1	2	3	4	5
Екзамен	Теоретичне завдання	Розкрити одне теоретичне питання	10 – думки викладені ґрунтовно, логічно послідовно, ґрамотно; 9-8 – думки викладені повно, логічно послідовно, допущені окремі незначні неточності; 7-6 – думки викладені не зовсім послідовно, допущено чимало неточностей; 5-4 – думки викладені непослідовно, допущено ґрубі помилки; 3-1 – матеріал викладений дуже поверхово, із порушенням логічних зв'язків, допущено чимало ґрубих помилок; 0 – завдання не виконане зовсім.	10
	Практичні завдання	Виконати тестові завдання	Тридцять тестових завдань по 1 балу кожне	30
Усього за підсумковий семестровий контроль				40

9. Рекомендована література

Основна:

1. Ктитарова Н. К. Загальне мовознавство : навч. посіб. для студентів вищих навчальних закладів. Дніпродзержинськ: Дніпродзержинський державний технічний університет, 2009. 144 с.

2. Кириченко Г. С. Нариси загального мовознавства : навч. посіб. для студ. філол. спец. вищ. навч. закладів. Ч. I. Мова, її будова та функції в суспільстві. Миколаїв : Миколаївський держ. ун-т ім. В.О.Сухомлинського, Національний ун-т кораблебудування ім. адмірала Макарова, 2008. 168 с.
3. Семотюк О. М. Сучасні технології лінгвістичних досліджень : навч. посіб. Львів : Вид-во Львів. політехніки, 2011. 149 с

Додаткова:

1. Алексенко С. Ф. Конкретно-наукові методи лінгвістичних досліджень: Методичні матеріали для студентів 1 курсу магістратури факультету іноземної та слов'янської філології. Суми: СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2020. 44 с.
2. Бережнюк В. М. Загальне мовознавство : хрестоматія. Ніжин : Вид-во НДУ ім. М. Гоголя, 2011. 361 с
3. Білецький А.О. Про мову й мовознавство. Київ : АртЕК, 1996. 224 с.
4. Мельничук О.С. Мова як суспільне явище і предмет сучасного мовознавства. *Мовознавство*. 1997. №2-3. С. 3-19.
5. Українська мова: Енциклопедія. Київ : Наукова думка, 2007. 578 с.

Інформаційні ресурси

1. Загальні питання мовознавства. URL:
http://pidruchniki.com/1439022148044/dokumentoznavstvo/zagalni_pitannya_movoznavstva
2. Алексенко С. Ф. Конкретно-наукові методи лінгвістичних досліджень.
https://repository.sspu.edu.ua/bitstream/123456789/9505/1/Aleksenko_Konkretno-naukovi%20metody.pdf